

2. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья Ренессанса / М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1965. – 527 с.
3. Березовчук Л. Музыкальный жанр как система функций (психологические и семиотические аспекты) / Л. Березовчук // Аспекты теорет. Музыкознания : Сб. ст. / ЛГИТМиК. — Л., 1989. – Вып. 2. – С. 95-122.
4. Березовчук Л. О. типологии межкультурных взаимодействий в музыке / Л.О.Березовчук // Стилиевые тенденции в сов. музыке 1960 — 1970-х годов : Сб. науч. тр. / ЛГИТМиК. – Л., 1979. – С. 164-181.
5. Бобровский В. К. вопросу о драматургии музыкальной формы / В.К.Бобровский // Теорет. проблемы муз. форм и жанров : Сб. ст. – М., 1971. – С. 26-64.
6. Калашник М. Сюита и партита в фортепианном творчестве украинских композиторов XX века : монография / М. Калашник. — Харьков : Форт ЛДТ, 1994. – 188 с.

Анотація

У статті розглядаються уяви про міри жанрової своєрідності партити і проблема підношення матеріалу по даній темі в процесі формування професійного тезауруса майбутніх викладачів музики.

Аннотация

В статье рассматриваются представления о мере жанровой своеобразности партиты и проблема преподнесения материала по данной теме в процессе формирования профессионального тезауруса будущих преподавателей музыки.

Summary

The article considers the notions about the measure of genre peculiarity of partita and the problem of presenting of materials on this subject in the process of forming the professional thesaurus of music teachers-to be.

Ключові слова: професійний тезаурус, музичні жанри, сюїта, партита.

Ключевые слова: профессиональный тезаурус, музыкальный жанр, сюита, партита.

Key words: professional thesaurus, musical genre, suite, partita.

Подано до редакції 27.10.2011.

УДК 378.1:78:005.336.5

©2012

Кочкурова О.В.

ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку освіти України значно зростають вимоги до особистості педагога, що пов'язано з глобальними соціальними та економічними змінами, які відбуваються в країні. Ці зміни орієнтують педагогів на розвиток особистості майбутніх фахівців, набуття ними професійно-значущих якостей, розвиток творчого потенціалу, професійної самореалізації.

Особливо цінним у структурі особистості майбутнього вчителя стає розвиток його професійної ідентичності, яка тісно пов'язана із питаннями професійного самовизначення та особистісного розвитку. Для вчителя музики, як фахівця в галузі педагогіки та мистецтва, сформованість професійної ідентичності є надзвичайно важливим фактором його успішної професійної діяльності, професійного зростання та професійного розвитку.

Актуальність проблеми зумовлюється необхідністю впровадження тренінгів у процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів музики, втілення елементів тренінгу для закріплення базових професійних знань, вмінь та навичок, застосування різновидів тренінгу для розвитку у студентів професійної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Дослідженню проблеми тренінгів як засобу розвитку професійної ідентичності майбутніх фахівців у психолого-педагогічній літературі приділяється значна увага [1; 8]. Це вимагає розробки певних психолого-педагогічних технологій, механізмів, методів, прийомів, заходів, які враховували вимоги вищої школи до підготовки майбутніх вчителів музики.

Теоретичними засадами пошуку були підходи вчених відносно професійного самовизначення особистості та формування її готовності до професійної діяльності, які представлені у працях таких авторів як: І.Бех, А.Бойко, М.Євтух, Г.Костюк, В.Ляудіс, А.Макаренко, І.Прокопенко, В.Сухомлинський, А.Якиманська та ін., а також положення щодо формування у студентів професійної ідентичності, що мають місце у дослідженнях: Н.Балицької, Г.Гарбузової, І.Дружиніної, А.Лукіянчук, М.Павлюк, Л.Шнейдер та ін. У зв'язку з цим набувають особливого значення не вирішені раніше частини загальної проблеми – це обґрунтування особливостей тренінгу як засобу формування професійної ідентичності майбутніх викладачів музичного мистецтва в умовах навчально-виховного процесу в сучасному вищому педагогічному закладі.

Формулювання цілей статті... Метою статті є дослідження теоретичних підходів до контексту аналізу тренінгів як засобу формування професійної ідентичності майбутніх вчителів музики.

Виклад основного матеріалу дослідження... Аналіз наукових джерел дає підстави викласти зміст основного матеріалу вивчаємої проблеми. Останнім часом у процесі підготовки студентів вищих закладів освіти часто використовують тренінгові форми навчання (тренінги професійного спілкування, тренінги, спрямовані на розвиток експресії, креативності, рефлексії, сензитивності, емпатії, соціальної перцепції, навичок комунікації, професійно-психолого-педагогічні тренінги). Проте, попри багатоманіття теоретичних розробок та практичних надбань у сфері застосування активних методів навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців не втрачає актуальності проблема аналізу їх впливу на формування професійної ідентичності майбутніх вчителів музики. Яка у сучасній психолого-педагогічній науці недостатньо висвітлена.

Аналізуючи поняття соціально-психологічного тренінгу, зустрічаємо такі його трактування: "галузь практичної психології, яка орієнтується на використання активних методів групової психологічної роботи з метою розвитку компетентності у спілкуванні" [1]; "засіб впливу, спрямований на розвиток знань, соціальних установок, вмінь та досвіду в сфері міжособистісного спілкування", "засіб розвитку компетентності у спілкуванні" [8].

С. Макшанов пропонує для визначення тренінгу термін "цілеспрямована зміна" [1], а також розглядає його в якості багатофункціонального методу психологічного впливу на людину з метою навчання, розвитку професійно-необхідних якостей, особистісних характеристик.

У поведінковій терапії тренінг розуміють як цілеспрямовану та стандартизовану послідовність дій по формуванню нових навичок поведінки. Ряд вчених акцентують увагу на глибшому розумінні тренінгового процесу і пропонують визначити тренінг як багатофункціональний метод цілеспрямованих змін психологічних феноменів людини, групи та організації з метою гармонізації професійного та особистісного буття людини [5].

Серед провідних завдань соціально-психологічного тренінгу варто виокремити оволодіння системою психологічних знань; зростання самопізнання учасників; розвиток окремих якостей, особливостей; підвищення здатності учасників до позитивного самоставлення до себе та життя; зменшення негативних тенденцій; навчання тому, як навчатися, тобто розвиток здібностей індивіда аналізувати свою міжособистісну поведінку з метою допомоги собі та іншим у досягненні більш ефективних міжособистісних взаємин; пошук ефективних шляхів вирішення проблемних ситуацій тощо.

І.Дружиніна [4] підкреслює, що розвиток професійної ідентичності студентів може здійснюватися під час навчально-виховного процесу шляхом активного засвоєння провідних професійних позицій у контексті особистісного зростання. Притому дослідниця вважає доцільним використання активних методів і прийомів навчання, спрямованих на оптимізацію процесу підготовки майбутніх фахівців через активізацію самопізнання, їх професійного самовизначення, усвідомлення реальності життєвих планів тощо. Найбільш ефективними методами навчання дослідниця вважає активні методи групової діяльності, а саме – соціально-психологічний тренінг. Як зазначає І.Дружиніна [4], активних методів полягає у тому, що вони, даючи можливість включитись у ситуації професійної діяльності, сприяють розвитку провідних компонентів професійної ідентичності – когнітивного, емоційно-оцінного і поведінкового, – а також спонукають до залучення мисленнєвих процесів для аналізу прототипу професійної діяльності, проектування образу професійного майбутнього, удосконалюють інтерактивну і перцептивну сторони спілкування, сприяють осмисленню власної професійної позиції, формуванню адекватного Я-образу та подоланню кризових тенденцій у розвитку ідентичності.

На думку Л.Шнейдер [8], становлення професійної ідентичності в межах професії можливе при виконанні певних умов:

- прецедентної: наявність таких же елементів, що належать тій же системі (власне ідентифікація);
- інтердикативної: наявність інших, не таких елементів, що належать іншій системі (власне відчуження);
- юстиціальної: наявність транслятора інформації про існування цих систем (можливість відрізнити одне від одного).

Саме реалізація цих умов, як зазначає дослідниця, сприяє формуванню професійно диференційованих ознак ще у процесі професійної підготовки.

Формування професійної ідентичності, як зазначає Л.Шнейдер, може відбуватися у двох формах: тренінгу та практико-орієнтованого курсу навчання. Тренінг професійної ідентичності дослідниця розглядає як активний засіб особистісно-позиційного навчання. Також Л.Шнейдер відмічає, що модифікація професійної складової Я-концепції у різних групах психотренінгу відбувається під впливом таких детермінант:

- підвищення мотивації до самопізнання під впливом (дією) групових норм, які акцентують інтроспекцію;
- усвідомлення власних потреб, можливостей, професійних інтересів та цінностей;
- побудова позитивних образів та перспектив професійного та особистісного майбутнього, постановка цілей для підтримки та розвитку образу Я;
- надання індивіду максимального зворотного зв'язку про його особистісні прояви та професійну поведінку [8, с. 372].

Практико-орієнтований курс навчання, за Л.Шнейдер, – це таке навчання, яке дає розвивальний особистісний ефект, має вплив у цілому на особистість учасників, завдяки такому навчанню відбуваються зміни їх

професійних та особистісних позицій, кожен із учасників щось знаходить для себе [8, с. 376]. Основними формами практико-орієнтованого курсу навчання є навчальні задачі та рольові ігри.

На думку О.Ємельянової [5], формуючи професійну ідентичність самостійно чи за допомогою групових тренінгів, працівник корегує власний стиль роботи, починає усвідомлювати професійні можливості, вчиться будувати власну кар'єру. Формування професійної ідентичності, на думку дослідниці, окрім того, передбачає:

- визнання власних заслуг у досягненні результатів, уміння приймати заохочення, оволодіння досвідом щодо визнання заслуг іншого;
- усвідомлення власних недоліків у професійному становленні, у вчинках;
- набуття навичок зворотного зв'язку;
- встановлення відповідності роботи особистим сподіванням, раціональне усвідомлення вакансій;
- вміння коректно критикувати та сприймати критику;
- вміння управляти кар'єрним ростом;
- готовність підвищувати професійну компетентність.

Також О.Ємельянова [5] виділяє фактори, які впливають на самостійне формування професійної ідентичності:

- зростання мотивації до самопізнання;
- усвідомлення власних потреб, можливостей, професійних інтересів та цінностей;
- створення позитивних образів та перспектив професійного та особистісного майбутнього;
- постановка цілей для підтримки та розвитку образу Я;
- надання індивідуальному зворотному зв'язку в його особистих проявах, професійній поведінці.

Психологічною основою розвитку професійної ідентичності можна вважати, згідно з Л.Шнейдер [8], сформованість професійних установок (цільових, смислових, операційних).

Г.Гарбузова [3] виділяє зовнішні та внутрішні детермінанти процесу формування професійної ідентичності. У якості узагальненої зовнішньої детермінанти формування професійної ідентичності у сучасних умовах дослідниця називає інформаційне середовище, яке є джерелом уявлень про предмет праці, способи отримання професійної освіти, вимог професії до людини та інше. На перших етапах формування професійної ідентичності зовнішні детермінанти відіграють пріоритетну роль. Основою подальшого розвитку професійної ідентичності стають внутрішні умови та детермінанти.

Внутрішніми детермінантами процесу формування професійної ідентичності у студентів є:

- біопсихологічні та індивідуально-типологічні властивості особистості: статеві, вікові особливості, властивості темпераменту, характеру та здібностей;
- особливості психічних процесів і властивостей: відчуття, пам'яті, уяви, емоцій, почуттів;
- досвід: знання, вміння, навички, звички, стиль діяльності;
- особливості спрямованості: мотиви, інтереси, ідеали, переконання, світогляд.

Л.Шнейдер [8] відмічає, що на сьогоднішній день зовнішні джерела формування професійної ідентичності майбутнього фахівця можна вважати необхідними, але не достатніми. А до внутрішніх джерел становлення професійної ідентичності відносять такі:

- емоційно-позитивне тло, на якому відбувалось отримання інформації про професію;
- позитивне сприйняття себе у якості суб'єкта професійної діяльності;
- емоційно-позитивне сприйняття своєї приналежності до професійної спільноти;
- вдале засвоєння (присвоєння) прав та обов'язків, норм та правил професійної діяльності;
- готовність спеціаліста прийняти на себе професійну відповідальність;
- характер прояву та самоприйняття екзистенційного та функціонального Я;
- мотиваційна активність до реалізації себе у вибраній професії.

В якості узагальненої детермінанти становлення професійної ідентичності в сучасних умовах дослідниця називає інформаційно насичене навколишнє середовище, із якого отримуються уявлення про об'єкт та суб'єкт праці, його цілі та завдання, способи здобуття освіти чи вироблення необхідних навичок, вимог професії до людини. Також дослідниця [8] визначає пріоритет зовнішніх джерел розвитку професійної ідентичності на початковому етапі.

Розвиток професійної ідентичності майбутніх спеціалістів педагогічного профілю, на думку А.Лукіянчук [6], можливий за умови цілеспрямованого впливу на її структурні компоненти – комунікативний, емпатійний та емоційно-вольовий. Дослідниця зазначає, що для розвитку професійної ідентичності майбутніх педагогів існує потреба у розвитку їх комунікативних якостей як однієї з визначальних умов ефективної взаємодії з учнями і колегами у процесі передавання майбутньої професійної діяльності та з метою самовдосконалення, розвитку [6, с. 374].

Комунікативні здібності педагога А.Лукіянчук розглядає як сукупність професійно-особистісних якостей, що є основою готовності вчителя до педагогічного спілкування і спрямовують його до пошуку й прийняття адекватних

рішень у ситуаціях взаємодії з учнями [6, с. 374]. Важливою ознакою комунікативних здібностей, на думку дослідниці, є вираження названих особливостей у поведінковій реакції вчителя під час реального міжособистісного спілкування в умовах педагогічної ситуації. У професійному просторі комунікативна діяльність педагога є логічним взаємозв'язком між індивідуальними особливостями спілкування і соціальною зумовленістю педагогічного комунікативного процесу. Також, як зазначає А.Лукиянчук, цілеспрямований вплив на емоційно-вольову сферу особистості сприяє розвитку професійної ідентичності майбутніх спеціалістів педагогічного профілю. У педагогічній діяльності, зауважує авторка, емпатія є особистісною якістю вчителя-професіонала, і водночас, елементом цілісної системної педагогічної дії – ці два аспекти емпатії знаходяться в тісному взаємозв'язку і сприяють формуванню образу професійного “Я” та розвитку професійної ідентичності. Педагогічна емпатія – це здатність учителя до реалізації емпатійної педагогічної дії, що є невід'ємною складовою розвитку професійної ідентичності [6, с. 377].

М.Павлюк [7] для формування професійної ідентичності вчителя основної школи застосовував тренінг, під час якого здійснювався вплив на основні компоненти (критерії, показники) – пізнавальний, оцінно-ціннісний, конативний.

Н.Балицька [2] для розвитку професійної самоідентичності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки використовує емоційні стани, що відіграють важливу роль для професійного самовизначення, професійної діяльності учителя та формування його ідентичності. Також, як зазначає дослідниця, становлення професійної самоідентичності майбутніх учителів має на меті формування стратегій досягнення результатів [2, с. 243]. Формування стратегій досягнення результату – це послідовні ретельно продумані мисленнєві та поведінкові кроки, або по-іншому, внутрішні репрезентації – образи, звуки, слова, почуття тощо, завдяки яким майбутні педагоги уявляють себе у своїй професійній діяльності, бачать можливості подальшого професійного розвитку та побудови кар'єри. Але, як відмічає Н.Балицька, для формування професійної самоідентичності майбутніх педагогів недостатньо лише чіткого уявлення себе у майбутньому. Тому авторка для подальшого формування професійної самоідентичності студентів-майбутніх педагогів пропонує декілька варіантів побудови позитивної моделі вчителя, метою яких є усвідомлення, переживання станів успішної професійної самоідентичності майбутніх учителів та збереження цього стану. Найчастіше це такі стани, як упевненість, рішучість, спокій, бадьорість тощо.

Висновки... Наведені результати теоретичного дослідження психолого-педагогічної літератури дозволяють сформулювати такі висновки. Удосконалення сучасної системи вищої освіти вимагає впровадження нових методів, прийомів та технологій навчання. Особливо гостро це питання стосується підготовки майбутніх вчителів музики, оскільки в сучасній педагогічній системі значно розширились функції вчителя, що вимагає від майбутніх педагогів високої мобільності, творчого підходу до виконання своїх професійних обов'язків, високого рівня професіоналізму. Тому саме формування професійної ідентичності майбутніх вчителів музики засобами тренінгу є необхідною складовою професійного розвитку, самореалізації особистості, становлення професіонала та кар'єрного росту. Формуючи професійну ідентичність за допомогою активних методів навчання майбутні учителі музики мають змогу скорегувати власний стиль роботи, починають усвідомлювати свої професійні можливості, вчать управляти розвитком власної кар'єри, підвищують свою професійну компетентність та розвивають свої творчі здібності. Формування професійної ідентичності майбутніх учителів музичного мистецтва є важливою передумовою успішності їх професійної діяльності. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці та апробації тренінгової програми з розвитку професійної ідентичності майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Література

1. Бакли Р. Теория и практика тренинга / Р. Бакли, Дж. Кэйпл. – Спб. : Питер, 2002. – 352 с.
2. Балицкая Н.Н. Формирование самоидентичности у будущих педагогов в процессе профессиональной подготовки / Н.Н. Балицкая // ПостМетодика. Роль антропологического фактора в освітніх технологіях XXI століття. – 2002. – № 7 – 8 (45-46). – С. 241 – 244.
3. Гарбузова Г.В. Эмпирические критерии формирования профессиональной идентичности студентов / Г.В.Гарбузова // Управление общественных и экономических систем: многопредметный научный журнал / Орловский государственный технический университет. – Орел : ОрелГТУ, 2007. – № 1. – С. 15-25.
4. Дружиніна І.А. Місце професійної ідентичності та ідентифікації у професійному просторі практичного психолога / І.А.Дружиніна // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. Психологія. – Харків : ХНПУ, 2010. – Вип. 37. – С. 99-108.
5. Емельянова О.Я. Формирование профессиональной идентичности с целью адаптации работника к деятельности по специальности / О.Я.Емельянова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия : экономика и управление. – 2005. – № 2. – С. 153-156.
6. Лукиянчук А.М. Модель розвитку професійної ідентичності майбутніх педагогів / А.М.Лукиянчук // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології. / За ред. С.Д. Максименка. – Вип. 7. – К. , 2010. – С. 370-380.

7. Павлюк М.М. Розвиток професійної ідентичності педагога як чинник попередження дезадаптації школярів / М.М. Павлюк // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Проблеми загальної та педагогічної психології / За ред. С.Д.Максименка. – Т. XI – Ч. 6. – К., 2009. – С. 318-327.
8. Шнейдер Л.Б. Тренінг професійної ідентичності: Руководство для преподавателей вузов и практикующих психологов / Л.Б.Шнейдер. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО "МОДЭК", 2004. – 208 с.

Анотація

У статті розглядається сутність тренінгу як засобу формування професійної ідентичності майбутніх вчителів музики з погляду психолого-педагогічної науки.

Аннотация

В статье рассматривается сущность тренинга как способа формирования профессиональной идентичности будущих учителей музыки с позиции психолого-педагогической науки.

Summary

The article examines the essence of training as the way of forming the future music teachers' professional identity from the position of psychological-pedagogical science.

Ключові слова: активні методи групової діяльності, соціально-психологічний тренінг, професійна ідентичність майбутніх педагогів.

Ключевые слова: активные методы групповой деятельности, социально-психологический тренинг, профессиональная идентичность будущих педагогов.

Key words: active methods of group activity, social-psychological training, future teachers' professional identity.

Подано до редакції 13.09.2011.

Рекомендовано до друку канд.псих.наук, доц. Яремчук С.В.

УДК: 378.011.3-051: 781.2

©2012

Малахова М.О.

РОЗВИТОК СЛУХОВИХ НАВИЧОК У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В КЛАСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО АНСАМБЛЮ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У системі професійної підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва важливу роль відіграють міжпредметні зв'язки. Особливого значення набувають профільні предмети: основний музичний інструмент, хоровий клас, теоретичні дисципліни, оркестровий та ансамблевий клас. Комплексне опанування вищезазначених предметів покликане сформувати, розвинути, вдосконалити риси та здібності особистості до високого рівня професійної майстерності, достатнього для гідної конкуренції на ринку праці, самопізнання та самовдосконалення.

Інструментальне ансамблеве виконавство як вид колективно-творчого спілкування в кінцевому, концертному варіанті, являє собою комплекс взаємопов'язаних інтегрованих компонентів – професійних вмій та навичок, розвинених особистісних якостей та, в решті-решт, сформованих комунікативних здібностей.

Ансамблеве музикування несе в собі потужний внутрішній заряд для активації музичних здібностей студентів. Діапазон виразних та технічних можливостей ансамблю розкриває перед виконавцями, у порівнянні з сольним музикуванням, значно ширші перспективи для ознайомлення та вивчення різностильового й різножанрового музичного матеріалу. Специфіка діяльності зумовлює постійне оновлення відчуттів та вражень, тримає в тонусі емоційний стан виконавця, що і забезпечує накопичення та динамічний розвиток музично-слухових уявлень, інструментально-виконавського досвіду, уміння працювати в команді.

Ансамблеве виконавство в навчальному процесі можна розглядати одночасно як навчальну дисципліну і як практичний метод навчання. За теоріями О.Асмолова, О.Леонтьєва, С.Рубінштейна особистість формується в діяльності та народжується з діяльності. Далі, під час спілкування та взаємодії, члени колективу обмінюються думками, порівнюють свої настанови і позиції з настановами й позиціями один одного. Така праця позитивно впливає на розвиток інтелекту і пізнавальних процесів: сприймання, уяви, уваги, мови, пам'яті, мислення та, передусім, на формування і визначення життєвих настанов, професійної спрямованості тощо [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... На важливій ролі ансамблевого музикування в процесі підготовки виконавця-інструменталіста наголошували в своїх працях В.Воєводін, М.Давидов, К. Ігумнов, М. Різоль, В.Федоришин та ін.

Але вивчення специфіки ансамблевої діяльності та безпосереднього впливу інструментально-ансамблевого виконавства на розвиток професійно-визначальних якостей, зокрема музичного слуху, в умовах професійної підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва досі залишається маловивченим явищем.